

Активізація творчих здібностей учнів на уроках історії та правознавства

Автор: Биць Микола Миколайович

Активізація творчих здібностей учнів на уроках історії та правознавства

В умовах модернізації українського суспільства перед системою освіти постало важливе завдання – створення найбільш сприятливих умов для розвитку високоосвіченої та активної людини. Визначаючим фактором в цьому виступає формування базових компетентностей учнів. Для сучасної стратегії розвитку національної школи характерним є зростання уваги до особистості школяра, максимального розкриття його обдарування, інтелектуального розвитку. Національна доктрина розвитку освіти в Україні орієнтує всю систему освіти на розвиток творчої особистості. Метою державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття) є виведення освіти в Україні на рівень розвинених країн світу, що можливе лише за умов впровадження сучасних педагогічних технологій. «Технології завтрашнього дня потребують не мільйонів поверхово начитаних людей, готових працювати в унісон на нескінченних монотонних роботах, не людей, котрі виконують накази не зморгнувши оком, усвідомлюючи, «що ціна хліба – це механічне підкорення влади», а людей, котрі можуть приймати критичні рішення, котрі можуть знаходити свій шлях у новому оточенні, котрі достатньо швидко встановлюють нові стосунки в реальності, що швидко змінюється», - писав О.Тоффер.

Досвід роботи, що пропонується є результатом дослідження і практичної апробації підходів до активізації творчої діяльності учнів на уроках історії. Провідна ідея досвіду полягає у створенні цілісної взаємодії учня та вчителя, розвитку особистості та різноманітних форм мислення кожного учня, створенні і вирішенні проблемних завдань, самостійне осмислення учнем певних історичних подій без звертання до підручника, можливість робити певні висновки і застосовувати свої знання на практиці.

Особливості концепції полягають у

- варіативності і особистісній орієнтації навчального процесу;
- практичній орієнтації уроку з введенням інтерактивних компонентів: проектно-дослідницьких і комунікативних методів;
- використанні різноманітних ресурсів, що спонукають учнів до логічного опрацювання отриманої інформації та пошукової діяльності;
- використанні мультимедійних технологій.

Формування творчої людини на уроках історії насамперед передбачає:

- урахування вікових особливостей учнів;
- систематичне розв'язання на уроці та в позаурочний час різноманітних творчих завдань;
- залучення до роботи на уроці всіх учнів;
- використання різних засобів, підходів до учня;
- проблемний підхід до вивчення теми.

Для більшої продуктивності уроку слід вивчати психолого-фізичні особливості учнів, виявляти рівень навченості, проводити діагностику знань, умінь і навичок, що дозволяє прогнозувати результати навчання і корегувати їх. Учень на кожному уроці повинен отримувати маленьку перемогу (переходити від простого репродуктивного завдання до більш складного творчого; від доповнення до повідомлення або реферату; від боязні підняти руку на уроці до активності).

На своїх уроках я використовую різноманітні прийоми та методи, одним з яких є метод розвиваючого навчання, який формує загальні навчальні уміння та навички. Діти отримують навички самостійно здобувати знання, працюючи з підручником, картами, статистичним матеріалом, картинами, схемами, проводити спостереження, аналізувати, порівнювати, узагальнювати, контролювати висувати гіпотези, знаходити різноманітні засоби розв'язання проблеми, застосовувати отримані знання при виконанні творчих завдань.

Для досягнення мети також використовуються проблемний і дослідницький методи з урахуванням вікових особливостей учнів. Важливу роль відіграє і якісне оцінювання, яке характеризує досягнення, сприяє розвитку бажання надалі оволодіти знаннями, створювати ситуацію успіху.

Важливим фактором досягнення мети є системність. Неможливо розвивати уміння мислити самостійно тільки час від часу на окремих уроках або лише у старших класах. Мотивація прагнення учнів до пошуку додаткових знань самостійно, отримання радості пошуку від процесу набуття знань, формування вміння аргументувати власну точку зору повинні формуватися постійно, починаючи з 5 класу.

Реалізувати ці завдання можливо при використанні ігрових технологій. При переході школярів з початкової школи в 5 клас спостерігається спад інтересу до предметів, що вивчаються. Це пояснюється тим, що в початковій школі елементи гри присутні майже на кожному уроці, а в 5 класі вони майже не зустрічаються. Один з ведучих фахівців в галузі дидактичної гри С.Шмаков, наводить наступні цифри: внаслідок статистичного опитування 14 тисяч

вчителів з'ясувалося, що 95% з них ніколи не використовують цей методичний засіб на уроках в старших класах, а 76% - в середній ланці. Припинити ігрову діяльність - означає загальмувати процес всебічного розкриття задатків дитини, адже доведено, що використання рольових ігор або їх елементів на уроках дає 70% засвоєння навчального матеріалу.

Саме тому мною обов'язково використовуються ігрові методичні форми роботи. Активізація творчих здібностей учнів стає можливою лише за умов наявності хоча б елементів гри. Ю.Бабанський вважає, що гра належить до методів стимулювання пізнавальної активності учнів, засіб її підвищення. Гра на уроці - це не розважальна програма, а форма розвитку дитини, спонтанного вияву функціональної тенденції. Тому при проведенні гри в навчальному процесі необхідно враховувати її особливості:

- навчальна інформація розглядається як засіб створення особистості;
- організація пізнавальної і комунікативної діяльності базується на співпраці.

Учасники навчального процесу за ігровою моделлю знаходяться в інших умовах, ніж при традиційному навчанні. Гру на уроці можна зобразити за допомогою схеми (Додаток 2). Учням надається максимальна свобода інтелектуальної діяльності, яка обмежується лише правилами гри. Саме це робить одну й ту ж саму гру в різних класах несхожою між собою.

Ігрова модель реалізується в чотири етапи:

1. Орієнтація (ознайомлення з правилами гри).
2. Підготовка до проведення гри (визначення ролей, проблем).
3. Основна частина (безпосередньо гра).
4. Обговорення.

Типи ігор зображені на схемі (додаток 3).

Так як ігрові уроки у чистому вигляді потребують детальної підготовки та кропіткої роботи, то їх проведення стає виправданим не частіше 2-3 разів на семестр. Як правило, це підсумкові уроки. Форма проведення подібних уроків залежить від вікових категорій учнів та їх індивідуальних особливостей.

Великою популярністю серед учнів користуються уроки-подорожі в стародавній Єгипет, на археологічні розкопки стародавньої Трої (6 клас), урок-мандрівка «Великі географічні відкриття: зустріч цивілізацій» (8 клас), урок в 5 класі «Виникнення українського козацтва та Запорізької Січі» (Додаток 4). З переходом учнів до старших класів ускладнюються і форми

проведення ігор, так в 11 класі при проведенні узагальнюючого уроку з теми «США і Канада» проводився урок у вигляді прес-конференції з президентами США. Треба надавати учням можливість добровільно виявляти бажання брати участь в рольовій грі, але при цьому коректно контролювати підготовку до уроку-гри. Так учні, які виступали від імені Президентів США детально ознайомилися з біографією та особливостями внутрішньої і зовнішньої політики, яку проводили їх герої, при цьому було опрацьовано рекомендовану додаткову літературу, переглянуто відеоматеріал (художні і документальні фільми). Друга частина класу повинна була підготувати питання з урахуванням особливостей тих ЗМІ, які вони представляли.

Якщо ігрові уроки в чистому вигляді проводяться нечасто, то елементи гри можна використовувати майже на кожному уроці.

Однією з улюблених і популярних форм ігри в учнів 5-6 класів є гра «Блеф-клуб», яка допомагає за стислий строк 2-3 хвилини провести фронтальне опитування учнів або закріплення нового матеріалу. Під час проведення гри кожне питання вчителя починається словами: «Чи згодні ви, що...?». При вірному твердженні учні піднімають картки зеленого кольору, а при хибному твердженні картки червоного кольору (Додаток 5).

В 5 класі часто використовують ігри «Знайди відмінностей» та «Одягни ляльку». Ці ігри не лише викликають інтерес до пропедевтичного курсу «Історія України», але й розвивають увагу, вчать уважно читати текст, працювати з ілюстративним матеріалом.

Подобаються учням і проведення різноманітних вікторин. Їх мета – підсилити зацікавленість до предмету, закріпити і поглибити знання, які були отримані в процесі навчання. Історичні вікторини відіграють важливу роль в засвоєнні таких елементів курсу, як знання термінології, імен історичних осіб, дат, назв історико-географічних об'єктів. Цікавим різновидом вікторини є вгадування історичних осіб: за стислою характеристикою особистості учні повинні назвати діяча і аргументувати свою точку зору (додаток 6).

Ефективність навчання, що базується на досвіді, залежить в першу чергу від самого учня. Навчання учнів готовим прийомам розумової діяльності – це шлях досягнення звичайної активності, який готує базу для розвитку активності творчої. Використання різноманітних пам'яток, алгоритмів розгляду питань вчить учнів бачити причинно-наслідкові зв'язки між подіями, співставляти факти, проводити паралель між сучасністю та подіями минулого. Технології навчання історії повинні включати індивідуальний підхід, різнорівневі завдання, діалогічні форми навчання.

Активізація стає можливою лише за умови наявності хоча б елементів проблемного навчання, розуміючи при цьому створення проблемних ситуацій і постановку пізнавальних задач.

Сутність проблемного навчання полягає у створенні перед учнями проблемних ситуацій, які вони під керівництвом учителя повинні розв'язати. Психологічною наукою встановлена певна послідовність етапів продуктивної пізнавальної діяльності

Виникнення проблемної ситуації → усвідомлення сутності проблеми → пошук способів розв'язання → доказ гіпотези → перевірка правильності розв'язання проблеми

При проблемному навчанні діяльність вчителя полягає в тому, що він проводить в необхідних випадках пояснення змісту найскладніших понять, систематично створює проблемні ситуації, так що на основі аналізу фактів учні самостійно роблять виведення і узагальнення, формують за допомогою вчителя певні поняття і закони.

Залежно від рівня розвитку мислення учнів використовуються різні варіанти організації діяльності учнів на уроці: робота з використанням пам'яток, робота з епіграфом до уроку. Так в 10 класі при вивченні теми «СРСР у 30 роки: внутрішня політика радянського режиму» учням пропонується пояснити слова Дантона: «Революція подібна до бога Сатурна: вона пожирає власних дітей»; в 9 класі при вивченні теми «Російський визвольний рух на українських землях у 20-30 роки: декабристи» учні працюють із висловлюванням нашого земляка декабриста М.І.Муравйова-Апостола: «Для того щоб уявити в справжньому світлі суспільний рух того часу, необхідно у відповідності зобразити всі страшні лиха, які тяготили тоді над російським народом».

Для перевірки глибини засвоєних знань використовуються тести з помилками. Подібні завдання можна використовувати в двох варіантах:

1. Учні пропонується текст з навмисно допущеними помилками, які необхідно знайти і виправити.
2. Учні пропонується скласти текст з помилками як домашнє завдання, а при опитуванні школярі обмінюються завданнями з сусідом по парті для подальшого виправлення помилок. (Додаток 7).

Таким чином ми бачимо, що найбільшого успіху в активізації творчих здібностей учнів на уроках історії та правознавства можна досягти, дотримуючись певних принципів навчання:

1. Створення мотивації .
2. Адаптування до навчання всіх без винятку учнів.
3. Взаємозв'язок минулого і отриманого досвіду.

4. Урахування індивідуальних психологічних та вікових особливостей учнів і вчителя.

Додаток 1.

Форми роботи

Додаток 2

Додаток 3

Додаток 4

Тема: *Виникнення українського козацтва та Запорізької Січі*

Мета:

1. Показати причини появи козацтва та виникнення Запорізької Січі.
2. Сформувати загальне уявлення про Запорізьку Січ як козацьку республіку.
3. Виховувати інтерес до історії власного народу.

Тип уроку: комбінований

Форма уроку: словесно-ігрова.

Вид уроку: урок -мандрівка

Обладнання до уроку: Мисан В. Вступ до історії України. - К.:Генеза, 2005; Власов В. Зошит "Вступ до історії України" - К.:Літера ЛТД, 2009; історичний атлас (5 клас); виставка літератури про козацтво; ілюстративні матеріали.

Діти, сьогодні ми продовжимо нашу розмову про українську минувшину і здійснимо мандрівку у ХІУ ст., а куди саме Ви знаєтесь, якщо вірно виконаєте завдання.

Додому вам було задано завдання спроектувати замок. Чий замок виявився найкращим вирішите ви самі. Наприкінці уроку ви опустите жетони з написаним номером у скриньку, а на наступному уроці буде підведено підсумок голосуванню. Єдина умова голосувати можна лише за один проект і заборонено голосувати за свій малюнок.

Завдання 1. “Чарівна скринька”. Кому могли належати ці речі?

- Пташка (Ольга);
- хрест Володимир Великий);
- дерево (Ігор);
- гадюка (Олег).

Завдання 2. Хронологічне лото.

- початок правління Олега (882);
- прийняття християнства на Русі (988);
- загибель Святослава (972);
- зруйнування монголами Києва (1240);
- битва на Калці (1223);
- створення Галицько-Волинської держави (1199).

Завдання 3. “Так” чи “ні”?

- Данило Галицький був першим королем в Україні.
- Роман Мстиславович побудував Софіївський собор.
- Християнство на Русі прийняв Володимир Великий.
- Українські землі входили у склад Німеччини.
- Українські землі входили у склад Польщі.
- Данило галицький заснував міста Холм і Львів.
- 1240 рік це 13 століття.

Завдання 4. Що це за пам'ятка?

- Софіївський собор;
- пектораль;
- Золоті Ворота;
- Златник.

Після кожного вірно виконаного завдання на дошці прикріплюється фрагмент малюнка запоріжців. Як ви думаєте до кого в гості ми сьогодні направимося?

Згадайте, діти, в які держави входили українські землі в різні часи?

Київська Русь Галицько-Волинське князівство князівства
 Велике князівство Литовське Польща

“Гори високі, широкі поля

Під чиєю владою рідна земля?

Праворуч — пан, ліворуч — шляхтич,

Під поляком Україна плаче.

Як жилося українцям під владою поляків? Робота з підручником. Багато людей не хотіли миритися зі страхітливим життям. Це були люди зображення яких ви бачите на малюнку. Хто це? А звідки ви знаєте, що це козак-запорожець? А де жили козаки-запорожці? Що вам відомо про козаків? Чи могли козаки виникнути просто так? Як ви думаєте хто і чому ставав козаками?

Утворення Польсько-Литовської держави.

Погіршення життя українського народу.

Втеча українців у південні степи.

Виникнення козацтва

Багато часу пройшло відтоді, але не забуваються ті героїчні часи. Пам'ятають про них люди завдяки чому? Так, пам'ятають з переказів, легенд,

дум, оповідань, романів, картин.

Козаки жили на Запорізькій Січі, яка була грізним бойовим укріпленням. На Січі йшло життя за своїми законами, за своїми звичаями. Ось як про це сказано в одному з народних переказів “Життя і звичаї козаків”.

Запорожці – то народ був старанний, великий зростом, дужий, не нам рівня. Вони були все захожі по волі. Ідуть було до свого царства. В одного жінка клята, то він її кине, іншого неволя та панщина заїдала, то і той сюди тіка; іншого охота тягла.

Запорожці жили не так, як ми, грішні. У них жінок не було. Сорочки, штани самі прали, самі латали, самі вони й куховарили. Хліба які козаки сіяли, які й ні. Більше – що ні. А що вони їли? Козаку що б не случилось, те й умеле. Козак – як мала дитина: хоч багато поїсть, хоч мало – наїсться. Їли вони, що Бог дасть: і хліб святий, і рибу, і м’ясо... Варили галушки, юшку, куліш – як і ми. А варили в казанах з червоної міді. Поставить казанок на кабицю, або на триногах почепить, та й варить.

Одягалися запорожці по достатках. Одні в дорогих каптанах ходили, а інші – як у пісні співають:

Жив собі козак Голота.

Була на ньому шапка-бирка,

Зверху – дірка,

Соломою шита,

Вітром крита,

Куди віє, туди й провіває,

Молодого козаченька

Та й прохолоджає.

Шапки носили гострі, смушеві, а в інших червоне дно та гостре, так що набік і хилиться. Військо, кажуть, добре одягалось... (“Савур-могила”). Робота з завд 1 с.34.

- Діти, а можливо ви знаєте, яка зброя була у козаків-запорожців?

Зброя козаків – рушниця і шабля. Дехто з козаків мав короткий спис і стріли, але рідше. Найважливішою козацькою зброєю була рушниця. І ще що?

Так, шабля. Вона спочатку була поширена у козаків, як і рушниця, а

пізніше стала почесною лицарською зброєю, улюбленою “ненькою рідненькою, панночкою молоденькою” – як вони її називали.

Яка ще зброя була у козаків? Ми вже про це з вами говорили.

Так. Теж досить поширений у козаків був спис. Він робився з тонкого і м'якого дерева (2-3 м) з залізним наконечником. Дуже рідко стрічалися бойові сокири.

- Отже, хто скаже, яку зброю вони при собі носили?

А ось як пише Д. Яворницький про одяг та озброєння запорізьких козаків:

Кожен козак мав при собі чотири пістолети й носив два з них за поясом, а два у шкіряних кобурах (від татарського “кобур” – шкіряний чохол). Причеплених ззовні до шароварів. Рушницями, пістолетами й шаблями запорожці особливо любили шикувати і звертали на них велику увагу, оздоблюючи дорогою оправою та прикрасами, й завжди намагалися утримувати їх у великій чистоті (через що й побутував вислів “ясна зброя”): “зброя у них вся була прикрашена золотом та сріблом, на зброю вони витрачали все своє багатство: той не козак, коли в нього погана зброя”; тільки перед походами запорожці змочували пістолети й рушниці розсолем, щоб вони не іржавіли й не “грало враже око на ясній зброї”. Списи й ратища також широко використовували запорожці: “козакові без ратища, як дівчині без намиста”. Зі списів, що дійшли до нашого часу, видно, що всі вони виготовлялися з тонкого й легкого дерева завдовжки в п'ять аршинів. На кінці ратища був залізний наконечник, а на нижньому поясі дві невеличкі, одна під одною, дірочки для ремінної петлі.

До всього описаного озброєння запорізьких козаків слід ще додати ятагани, кинджали, ножі й панцери, котрі також були у вжитку запорізьких козаків, хоча й не становили їхнього, так би мовити, національного озброєння, їх заносили з віддалених від запорізьких вільностей земель і країн.. панцери, зокрема, носилися дуже небагатьма. Нарешті, до озброєння запорізьких козаків слід віднести також роги, ладівниці й череси. Роги для пороху запорізькі козаки використовували в давніші часи. Пізніше запорожці почали носити готові патрони в так званих ладівницях. Ладівниці у запорожців були різними: кістяними, металевими, шкіряними, у вигляді гарбуза, серця, фляжки тощо: їх збереглося до нашого часу дуже багато. Крім того, запорожці використовували ще широкі шкіряні череси, котрі вони носили на грудях, заповнюючи у два чи в три ряди патронами з кулями та порохом, мов сучасні патронташі. Запорізькі козаки володіли своєю зброєю із вражаючою майстерністю. Відповідно до озброєння самого козака виготовляли “рондик”, тобто зброю його бойового коня: у багатого запорожця на коня одягалася вуздечка з “байраком” або мундштуком і лакованим ремінним поводом, ясно-червоний чапрак.

А ще, діти, козаки дуже любили коней. Вони ніби зросталися з ними. Козак навчав коня різних штук і прив'язував до себе, мов вірну собаку. Говорив до нього, називав братом, товаришем, а вмираючи, давав різні доручення ніби людині.

Без коня важко уявити собі життя козака і не випадково в українських народних піснях, думах він постійно виступає як вірний друг козака, побратим.

У козаків був і свій флот. Козацькі кораблі звалися човнами або чайками. На них вони ходили у бойові походи.

Самі ж козаки, крім того, що славились як сміливі воїни, були ще й на всі руки майстри. Серед них були теслі, стельмахи, ковалі, зброярі. Кожум'яки, римарі. Шевці, бондарі. Вони самі собі і одяг шили, і взуття. Жили козаки дружно, питання вирішували спільно.

Домашнє завдання приготуйте оповідання про те, як ви побували на Запорізькій Січі.

Додаток 5.

Чи згодні ви, що

- Сфрагістика – це наука про печатки
- Б.Мозолевський був скіфським царем
- Пергаментні книги – це писемні пам'ятки
- Історія – це наука про майбутнє
- Всесвітня історія – це частина історії України
- Нумізмати́ка – це наука, що вивчає монети
- Етнографія – це народознавство
- Кременчук розташований на землях полян

Додаток 6

Про кого йдеться?

Ця особа народилася в 1883 році в родині коваля і сільської вчительки. Його ім'я в перекладі означає «благословенний». Непогано грав на скрипці. В 1914 р. був виключений з соціалістичної партії за пропаганду війни, але участі в I світовій війні не брав. В 1919 р. заснував фашистську організацію «Фашіо ді компаттіменто»

(Мусоліні, до теми «Італія»)

Ця особа народилася на день жартів – 1 квітня 1815 р. в маєтку Шенгаузен. За фахом юрист. Замість лекцій час проводив на полюванні і фехтуванні. Дуелянт (переможець 27 дуелей). З 1859 р. посол Пруссії в Росії. Заявив: «Король на чолі Пруссії, Пруссія на чолі Німеччини, Німеччина на чолі світу». Проводив політику культуркампф.

(Отто фон Бісмарк, до теми «Німеччина в 1871-1914 рр.»)

Додаток 7

Виправте помилки в тексті

«Лінія Східного фронту проходила по території Франції. На цьому напрямку в 1917 році провів свій наступ німецький генерал Брусилов. В цій битві союзниками росіян виступили усусівці»